

KITAABA KOO KAN HARKAA: QONNA UUMAMAA

Ixoophiyaa

Inees Baachinger

GREEN
FLOWER
FOUNDATION

©Photo credits: Ines Bächinger

© 2023 – Green Flower Foundation

Mirgi hunduu kan eegamedha . Sanadni kun kan kenname odeeffannoo fi daldalaaf kan hin taane qofaaf. Hayyama barreeffamaa abbaa mirga waraabbii malee gurguramuu, irra deebiin raabsuu ykn kaayyoo daldalaa kamiifuu itti fayyadamuu hin danda’u. Sanada kana beeksisa mirga waraabbii kana dabalatee guutummaatti hanga hin baay’isamnetti, kaayyoo daldalaa fi barnootaaf hin taane qofaaf qooduuf, warabuuf ykn raabsuuf hayyamni kennameera. Jijjiiramni ykn fooyya’iinsi qabiyyee irratti taasifamu kamiyyuu hayyama ifa ta’e abbaa mirga waraabbii, Green Flower Foundation barbaada.

Gaaffii hayyamaa yoo qabaattan:
Faawundeeshinii Daraaraa Magariisaa
Jeeneevaa - Siwizarlaand
Imeelii: contact@greenflowerfoundation.org
Marsariitii: www.greenflowerfoundation.org

KITAABA KOO KAN HARKAA: QONNA UUMAMAA

Ixoophiyaa

Faawundeeshiniin Daraaraa Magariisaa (GFF) dhaabbata bu'aadhaaf hin hojjenne yoo ta'u, teessoo isaa biyya Siwizarlaand Jeeneevaa keessatti argamu yoo ta'u, Itoophiyaa keessatti hojjeta.

Ergamni keenya dhaloonni dargaggoo faayidaa ikoloojii fi dinagdee qonna orgaanikii irratti hubannoo uumuu fi carraa ogummaa ogummaa fi abbootii qabeenyaa akka horatan taasisuun egeree fooyya'aa ijaaruudha.

Haalli Faawundeeshinii Daraaraa Magariisaa utubaa sadii irratti kan hundaa'edha: sagantaalee leenjii ogummaa bu'a qabeessa ta'an ni mijeessina, qonna orgaanikii ni guddifna, akkasumas dandeettii fi yaada abbootii qabeenyaa ni guddifna.

Kitaabni qajeelfamaa kun Faawundeeshinii Daraaraa Magariisaatiin kan uumame yoo ta'u, qonnaan bultoota qonnaan bultoota xixiqqaa Itoophiyaa jiraniif qajeelfama tokko tokko kennuufi. Qonna orgaanikii, kunuunsa naannoo fi jireenya fayya qabeessa ta'e guddisuuf furmaata qabatamaa fi itti fufiinsa qabu kennuu kaayyeffateera.

Haaluma walfakkaatuun, karaalee bu'a qabeessa ta'an tokko tokko kan of keessaa qabuu fi raammoo fi dhukkuboota ittisuu, xaa'oo qopheessuu, fi mala ogeessaa jijjiirraa fi bulchiinsa midhaanii haala oomisha orgaanikii naannoo keessatti argachuu.

KITAABA KOO KAN HARKAA: QONNA UUMAMAA

Ixoophiyaa

BARREESSAA

Inees Baachinger,
Green Flower Foundation

Oromiyaa, Ixoophiyaa - Jeeneevaa, Siwizarlaand
www.greenflowerfoundation.org
email: contact@greenflowerfoundation.org

DIZAAFINII FI KAN FAKKEEFAME

Dawit Shanko,
DASH Concepts

Finfinnee, Ixoophiyaa
+251 921 569773, Bilbila
email: dash.concepts.inc@gmail.com

DEEGGARSA SIRREEFFAMA AFAAN AMAARAA FI AFAAN OROMOO:

Adem Girisa Dale – *Bakka Bu'aa Biyya Keessaa fi
Hogganaa Pirojektii - GFF Itoophiyaa.*

Fikirte Beyene – *Gargaaraa Manaajara - GFF Itoophiyaa.*

Esrom Tesfay – *Qindeessaa Qonnaa - GFF Itoophiyaa.*

Dereje Negasa – *Barsiisaa Kolleejjii - Kolleejjii
Pooliteeknikaa Bishooftuu.*

© 2023 by greenflowerfoundation.org

*Afaanota jiran: Afaan Ingilizii, Amaaraa
fi Afaan Oromoo*

GABATEE QABIYYEE

Taliigaa/To’annoo Raammoo Fi Dhukkubaa	01
Ulaagaa Kasaaraa Diinagdee Raammotaan	02
To’annoo Baayoloojiikaalaa	02
Raammotaaf Dhukkuboota Tarreefamaniifi To’annoo Isaanii	04
Wanta Naannoo Irraa Argamu Akka Farra Raammotaa Baayoo Akkamitti Fayyadamna	13
Qophii Farra Raammotaa Baayoo	14
Qophii 01: Jijinbila-Shunkurtii Adii-Mimmixa-Shunkurtii Diimaa	14
Qophii 02: Qaaraa Sobaa Cuunfaa Mukaa (Akaayii Sinbiraa)	19
Qophii 03: Cuunfaa Meerii Gooldee (Tagetes Erecta App).	22
Qophii 04: Cuunfaa Muka Akaayii Sinbiraa (Lantana Camara)	25
Qophii 05: Bu’aa Beeking Soodaa	28
Qophii 06: Bu’aa Aannanii	30
Qophii 07: Daaraa Mukaa	32
Qophii 08: Bu’aa Saamunaa Fi Zayitaa	34
Farra Raammoo Baayoo Bitaman Kuusuu	36
Nimbiisayidii	36
Coopperii	37
Itti Fayyadama Xaa’oo	38
Hanga Soorata ykn Albuuda Kuduraawwaniif Barbaachisan	40
Agarsiistuu xaa’oo ykn sorataa darbaa tokko tokko	43
Akkaataa Xaa’oon uumamaa (Kompostiin) itti qophaahu	43
Qophii: Meeshalee	44
Hordoffii	52

GABATEE QABIYYEE

Itti Fayyadama	53
Kompoostii Raammoo Akkamitti Hojjenna?	54
Gosootaa Raammoo Adda Addaa “Vermiicompoostiif”	54
QOPHIWWAN: Meeshaa	54
Hordoffii	59
Itti Fayyadama	60
Faayidaa Xaa’oo Uumamaa Kan Ixooophiyaa Keessatti Oomishamu	62
Wal-Jijjiirraa Biqilootaa Fi To’annaa	63
Wal-Jijjiirraa Biqilootaa Isa Sirrii Akkamitti Qopheessina	64
Biyyee fi Haala Qilleensaa Hubachuu	65
Dhaabbii Dura Fedhii Gabaa Shallaguu	66
Midhaan Wal-keessa Dhaabuu: Lafa Xiqqaa Irratti Dabalata Omishuuf	66
Biqilootaa Hiriyaa Wal-jijjiiranii facaasuuf ta’u	68
Dhtiibbaa-Harkisuu Walkeessa Qotuu ykn Intercropping	70
Biqilootaa waa ittisan Wajjin Wal-Keessa dhaabuu	70
Biyyee Kee Gabbisuu Xaa’oo Magariisaa	72
Xaa’oon Magariisaa Maali?	72
Gosa Biqilootaa Xaa’oo Magariisaa fi Qindoomina Adda Addaa	73
Uwwisuun Biyyee Keessan Eeguu	76
Uwwisuu Jechuun Maali?	76
Oomisha Uwwisa Garaa Garaa	79
Uwwisa Mataa Kee Hojjedhu	80
Bibliyoogiraafii	81

Qophii Qoriicha Farra Raammoo Baayoo

Qophii 01: Qoriicha Makaa Jinjibila-Qullubbii Adii-Qaaraa-Shunkurtii

Qoriicha makaa jinjibila-qullubbii adii-qaaraa-shunkurtii.

DACHAA: IRRATTI FAYYADAMUU NI DANDA'AMA:

* tarree Raammoo fi dhukkuboota ilaaluu

- **Ilbiisota:** (irma, feenxaa, raammoo mura, fi kkf. Raammoo ilbiisota kamiyyuu kuduraalee keessan irraa ittisuuf fayyadamuu dandeessu.)
- **Dhukkuboota fangasii** (Shaagaataa daakuu)

GALTEEWWAN YKN QABIYEE

2 KG

Jinjibila

1 KG

Qaaraa

3 KG

Shunkurta

3 KG

Qullubbii
Adii

9-10 L

Bishaan

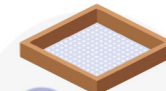
MEESHALEE

Daaktuu, Maktuu,
Xaawulaa
Galteewwam irratti
kukkutaniifi albee.

Kuusa gadaada
qabuwalitti bulbuluuf

Qodaa itti
garagalchamu

Meeshaa qulqullaa'e
kan qadaada qabu.

QOPHEESSUU

■ Tartiiba 01

Wantoota barbaachisan hunda daakuun ykn caccabsuun Qodaa keessa kaa'aa. Akkasumas tokkoon tokkoon wantoota qopha'an Qodaa adda addaa keessatti adda baasuu dandeessu.

■ Tartiiba 02

1 KG = 1 L
Bishaan gara Kuusaawwanitti dabaluu. Yoo wantoota kg 1 qabaatte, haaluma kanaan bishaan kg 1 = 1 l itti dabali.

■ Tartiiba 03

Akka gaariitti walitti bulbuluun

■ Tartiiba 04

Qodaa(wwan) haguug-giidhaan cufi. Sa'atii 24-48f akka walitti makamee ta'u taasisaa.

■ Tartiiba 05

Akka bilchaatuuf naannoo sa'atii 24-48 barbaada. Adeemsa kana keessatti dhangala'an akka farsoo ykn araqeetti bilchaatee danfuun isaa (fermentation) ni raawwatama. Kutaa goggogaa fi qabbanaawaa keessa akka jiru mirkaneessi. Yoo farmanteeshina cimaa ta'e kuusaan sun qaawwa dhimmisu qabaachuu danda'u, kanaaf oomishaalee fi meeshaalee biroo irraa fagaachuu qabu. Yoo Qodaaiwwan qilleensa guutuu jalqaban, haguuggii sana banuun qilleensa sana gadi dhiisuun booda deebifanii cufuu dandeessu.

■ Tartiiba 06

Erga danfisuun ta'ee booda, Qoricha makaa sana gara meeshaa qulqulluutti garagalchuun sirnaan cufi.

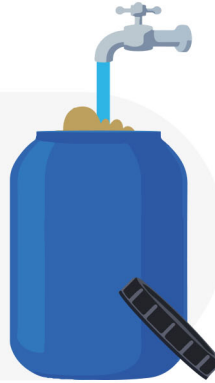

KITAABA KOO KAN HARKAA:
QONNA UUMAMAA

ITTI FAYYADAMA
Bulbuluu:

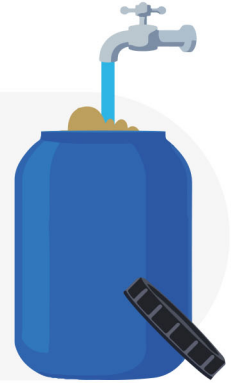
Torbaan 2 jalqabaa:
bishaan 20L keessatti
60–100ml itti dabaluu.

torbaan oomishni haaraa
ta’u (torban 2 jalqabaa): ml
60–100/ bishaan L 20.

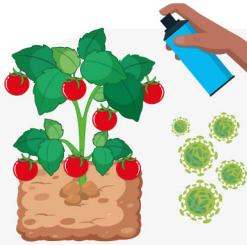

Torbaan 2 jalqabaa booda:
bishaan 20L keessatti
250–350 ml itti dabaluu.

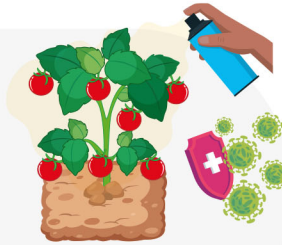
Torbaan 2 jalqabaa booda
humni Qoricha makaa
sababa daakuun hir’ata,
kanaaf bu’aa walfakkaatu
qabaachuuf qindoominni isaa
ol’aanaa ta’uu qaba: bishaan
250–350ml/20L.

Biifamuu:

Torbaanitti yeroo 1 yeroo
weerarri dhukkuba kanaa
Mudatutti biifu qabdu.

Torban 2–3tti al tokko
tarkaanfii ittisaaf.

Qoricha makaa kana yeroo ifa aduu kallattiin
midhaan irratti hin jirre qofa biifadhu, fakkeen-
yaaf erga aduun lixee booda ykn waaree
booda. Kunis biqiltoota akka hin gubanneef.

Gorsa Qabatamaa:

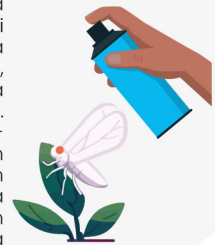
Waxy Cuticle Plant

Biqiltoota cuticle waxy
(baala kaabaajii) qabaniif,
zayita kuduraa ykn saamu-
naa uumamaa itti
dabaluudhaan qorichi
baala irratti akka maxxanu
taasisa

Kun qoricha baayoo-farra
ilbiisotaa tuttuqaa ti. Baay’ina
raammoo ilbiisota irratti dhiibbaa
uumuuf yeroo baay’ee Biifuu si
barbaachisuu danda’a. Ilbiisota
marsaa umurii gabaabaa qaban,
kan akka Tisiisa adii, torban lama
lamaaf guyyaa 2–3tti biifuu qabda.
Kunis yeroo hunda jiisaa fi ga’ees-
sota ajjeesuudha. Hanqaaquun
qoricha makaa kanaan hin
tuqamu, kanaaf jiisaalee haaraa
baqaqsan irratti biifamuun
baay’inni isaanii gadi aanaa akka
ta’uuf barbaachisaa dha.

Ilbiisota gogaa lallaafaa kanneen akka daanoo fi Tiisisa Adiitiif,

Walitti bulbuluu armaan dura ibsame gahaadha

Ilbiisota gogaa alaa jabaa qabaniif (fakkeen-yaaf Tutaabsultaa, feenxaa fi kkf)

Qoricha makaa baay'ee walitti qabame qabaachuun gaariidha

Yoo danda'ame oomishaalee qoricha baayoo-farra ilbiisotaa wal jijjiiruun ni gorfama. Fakkeenyaaf, Qoricha makaa jinjibila-shunkurta adii-qaaraa-shunkurtii booda, Biqiltuu Dhangaggoo zayita qabu ykn kanneen biroo waliin wal jijjiiruun, raammoon akka wal hin horre dhorkuu danda'a.

KUUSAA

Hanga Ji'a sadii

Bakka qabbanaawaa goggogaa, ifa aduu irraa fagaatee kuusuu. Qoricha makaa sana meeshaa qulqulluu fi akka gaariiti-cufame keessa kaa'i. Qorichan makaa kun haala sirrii ta'een yoo baay'ate ji'a 3f kuufamuu danda'a.

 Qophii 02: Cuunfaa Biqiltuu Qondobarbarree

Bu'aan muka qaaraa ykn qaaraa sobaa

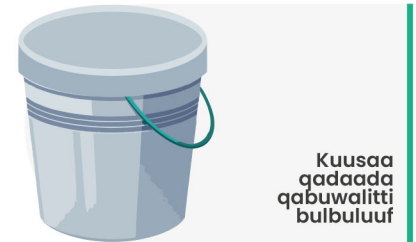
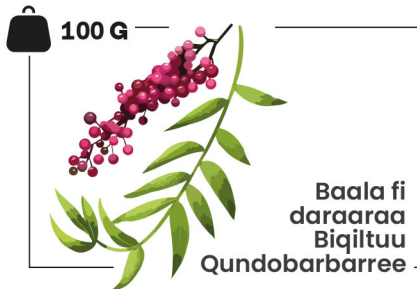
DACHAA: IRRATTI FAYYADAMUU NI DANDA'AMA:

* tarree Raammoo fi dhukkuboota ilaaluu

→ Billaacha, raammoo midhaanii, ilbiisa, daanoo kkf) irratti fayyadamuun ni danda'ama.

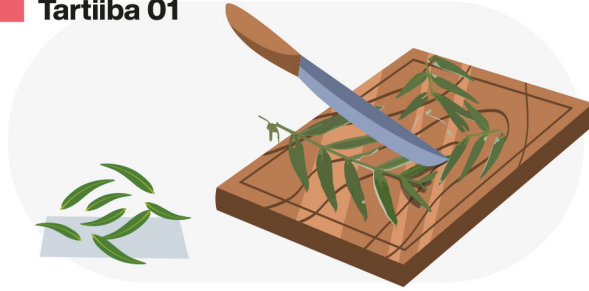
GALTEEWWAN YKN QABIYYEE

MEESHALEE

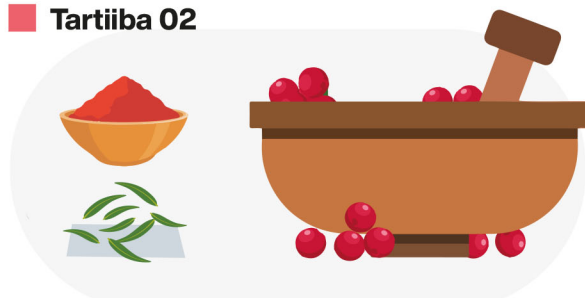
QOPHII

■ Tartiiba 01

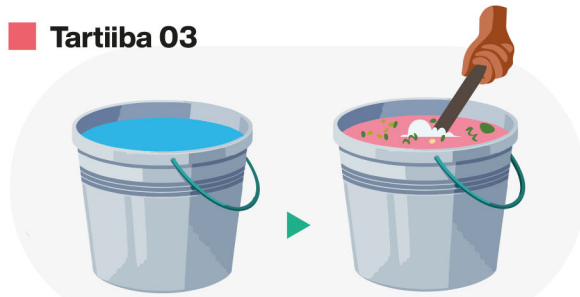
Baala muruun gara torban tokkoof akka goguuf afaa ykn qooddiroo irratti kaa'aa

■ Tartiiba 02

Sanyii midhaanii daakuu ykn caccabsuun baala isaa waliin gogsuu.

■ Tartiiba 03

Baalaa fi firiin isaa erga daakamee gogeen booda 100g fi bishaan 1L Qodaa keessatti akka gaariitti walitti bulbuluun. Qodicha haguugaa.

■ Tartiiba 04

Sa'aatii 24-48'f akka sirriitti wal-nyaatu tursiisuu.

■ Tartiiba 05

Dhangala'aa fi wantoota jajjaboo ta'an calalun addaan baasi. Meeshaa keessa ol-kaa'uudhaan akka gaariitti cufi.

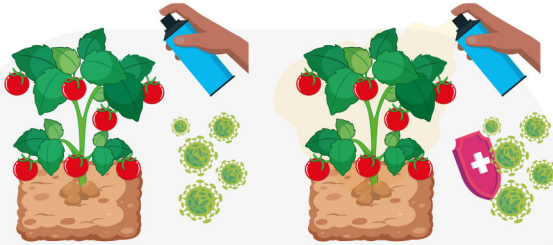
KITAABA KOO KAN HARKAA:
QONNA UUMAMAA

ITTIFAYYADAMA
Bulbuluu:

Itti fayyadamuun dura cuunfaa qundabarbaree harka 1 fi bishaan harka 3 waliin walitti bulbuluu.

Biifamuu:

Akka mootummaa ittisaa torban 2tti al tokko biibuu.
Akka safartuutti torbanitti al tokko biibuu.
Midhaan hunda irratti biifuu keen dura biqiltoota muraasa irratti qoricha makaa qorachuu kee mirkaneessi.

Gorsa Qabatamaa:

Oomisha ykn qoricha kana hedduminaan itti fayyadamuun dhorkaadha, sababiin isaas biqiltoota tokko tokko miidhuu waan danda'uuf (darbee darbee aramaafi qamadii).

Taliigaa/To'annoo Raammoo Fi Dhukkubaa

Walnyaatinsa Haaraa: Baala haaraa murame akka ilbiisota kuusaa ofirraa ittisuutti fayyadamuus ni dandeessa, baala isaa midhaan kuusuu barbaaddu waliin meeshaa tokko keessatti dabaluuhaan.

KUUSAA

Kuusaa: bakka qabbanaawaa goggogaa, ifa aduu irraa fagaatee. Qoricha makaa sana meeshaa qulqulluu fi akka gaariitti cufame keessa ka'a. Qorichan makaa kun haala sirrii ta'een yoo baay'ate ji'a 3f kuufamuu danda'a.

